

Oikeusministeriö
Eteläesplanadi 10
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto

KANNANOTTO

Asia: Eläkeliiton kannanotto vanhusasiavaltuutetun viran perustamisesta

Viite: Oikeusministeriön kutsu 14.4.2020 virtuaaliseen kuulemistilaisuuteen 29.4.2020 klo 9–12

Eläkeliitto kiittää mahdollisuudesta antaa näkemyksiä vanhusasiavaltuutetun viran perustamiseen liittyvään valmistelutyöhön.

Eläkeliitto on vuonna 1970 perustettu, valtakunnallinen, Suomen suurin ja puoluepoliittisesti sitoutumaton eläkeläisjärjestö. Liittoon kuuluu lähes 130 000 henkilöjäsentä, 400 paikallisyhdistystä ja 20 piiriä.

Yleiset huomiot

Vanhusasiavaltuutetun virka on mitä tarpeellisin ja tärkein. Viran tarkoitus tulee olla iäkkäiden ihmisten aseman ja oikeuksien sekä yhteiskunnan ikäystävällisyyden edistäminen.

Vanhusasiavaltuutetun tulee olla osallinen lainsäädännön ja yhteiskunnallisen päätöksenteon valmistelussa iäkkäiden ihmisten aseman ja oikeuksien huomioonottamisen varmistamiseksi.

Vanhusten oikeuksia valvotaan usealla tasolla ja usean viranomaisen toimesta. Käytännössä on jopa ihmisoikeuksia loukkaavalla tavalla kipeästi osoitettu, etteivät nykyiset toimet ja toimijat ole yksinään olleet läheskään riittävät.

Eläkeliitto katsoo, että vanhusasiavaltuutetulle kaavailtu rooli ja tehtävä pelkkänä yhteiskunnallisena keskustelijana on riittämätön. Ikääntyneiden oikeuksien ja aseman laaja seuraaminen yhteiskunnan eri aloilla ja havaittujen ilmiöiden ja epäkohtien sekä ikäystävällisyyden ja ikäihmisten näkökulman tuominen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon eivät anna vanhusasiavaltuutetulle tarpeeksi välineitä ikääntyneiden suomalaisten oikeuksien edistämiseen.

Vanhusten asemassa on vakavia ongelmia

Iäkkäiden ihmisten näkemykset ja ääni eivät ole muiden ryhmien rinnalla päätöksenteon keskiössä, vaikka kyseessä on lukumääräisesti suuri ja toistaiseksi kasvava väestönosa. Vuoden 2019 lopussa 22 prosenttia suomalaista oli yli 65 vuotiaita. Heistä 874 314 oli vähintään 70 vuotta täyttäneitä henkilöitä.

Vanhusten ympärivuorokautisen hoivan laadussa on ilmennyt valtakunnallisesti vakavia puutteita ja ihmisoikeusrikkomuksia. Vanhusten kotihoito ei valtakunnallisesti toteudu ihmisarvoisella tavalla.

Eläkkeellä olevien ostovoima on jatkanut laskuaan. Eniten ostovoima on supistunut pienimpiä eläkkeitä saavilla.

Eläkeläisten toimeentulossa ja mahdollisuudessa lunastaa tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluita on ongelmia. Vuonna 2018 pienituloisuuden rajan alle jäi 194 000 henkilöä eli 14,1 prosenttia eläkeläiskotitalouksissa asuvista ihmisistä. Eläkeläisten köyhyys kasvoi tilastokeskuksen mukaan vuodesta 2017 vuoteen 2018 yli 10 prosenttia.

Maksuhäiriöisten henkilöiden kasvaa nopeasti eläkeikäisten ryhmässä. Vuoden 2019 lopussa 34 100 yli 65-vuotiaalla oli maksuhäiriömerkintä.

Jo sinällään korkeita sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja on korotettu 2010-luvun jälkipuoliskolla toistuvasti. Vuonna 2018 julkisista palveluista määräytyistä asiakasmaksuista 420 961 kappaletta päätyi ulosottoon. Maksujen korotuksista ovat kärsineet etenkin paljon palveluja tarvitsevat ja pienituloiset eläkeläistaloudet. Ulosotossa 31.12.2020 vireillä olevista asioista 65-vuotiaita tai vanhempia henkilöitä koski noin 32 000 asiaa (14%).

Vuosittaisen lääkekaton ylittymisen jälkeen lääkekulujen lisäkorvausta maksetaan erityisesti ikääntyneille. Lisäkorvaus tarkoittaa käytännössä sitä, että jokaisen sairausvakuutuksesta korvattavan lääkkeen ostaminen maksaa 2,50 euroa ostokerralla. Kun koko väestössä lisäkorvausta saaneiden osuus vuonna 2018 oli 4,6 %, niin yli 55-vuotiaassa väestössä osuus oli 10,4 %. Iäkkäiden kohdalla katto ei saisi tällä tavoin vuotaa.

Näiden ongelmien poistamiseen ei nykyisillä resursseilla (kunnat, erityisvalvontaviranomaiset, ylin laillisuusvalvoja sekä ihmisoikeuskeskus ja yhdenvertaisuusvaltuutettu) ole päästy.

Virka ei saa jäädä symboliseksi

Nyt käytössä olevilla määrärahoilla on valmisteltava kestävä pohja vanhusasiavaltuutetun vaikuttavalle virankuvalle.

Viran täytyy merkitä todellista parannusta käytännössä iäkkäiden ihmisten asemassa. Iäkkäiden asemaan aikaansaavat muutokset eivät saa riippua virkaan valittavan henkilön persoonasta. Vanhusasiavaltuutetun virka itsessään tulee säännellä sellaiseksi, että vanhusasiavaltuutetulla on todellista toimivaltaa muutosten aikaansaamiseksi.

Keskeinen kysymys on asemoida viran valtuudet ja toiminnallinen suhde yhdenvertaisuusvaltuutettuun ja laillisuusvalvojiin. Miten vanhusasiavaltuutettu asemoidaan valvontaviranomaisiin, laillisuus- ja syrjinnän valvojiin, ihmisoikeusvalvojiin ja -edistäjiin sekä kilpailu- ja kuluttajaviranomaisiin?

Kiinteä yhteistyön suhde näihin toimijoihin tulee varmistaa. Järjestelmä ei saa muuttua monimutkaisemmaksi eikä toiminnallisia päällekkäisyyksiä tulla. Silti toimivallan rajojen määrittelyssä tulisi vakavasti kuitenkin harkita, onko pelkkä institutionaaliseen arvovaltaan perustuva neuvonantava rooli tarkoituksenmukainen vai tulisiko vanhusasiavaltuutetulla olla oikeus edellyttää toimenpiteitä tehtäväksi ja tehdä / teettää katselmustyyppisiä tarkastuskäyntejä esimerkiksi valvonnan tehostamiseksi? Tehtäviksi tulisi katsoa myös vanhusten asemaa ja oikeuksia koskevan tiedon tuottaminen, ja erilaisten selvitysten laatiminen tai teettäminen.

Vanhusasiavaltuutettua ei saa jättää tehtävässään yksin. Vanhusasiavaltuutetun toimistossa on oltava riittävät resurssit tehtävien asianmukaista hoitamista varten. Valtuutetun työtä saumattomasti tukeva monialainen neuvottelukunta on tarpeellinen.

Ei ole olemassa ikään perustuvaa kaatoluokkaa 'vanhukset'

Vanhusasiavaltuutetun mandaatti tulee vanhuksilta. Iäkkäät ovat hyvin heterogeeninen ihmisryhmä.

Eläkkeellä oleviin kuuluu ihmisiä hyvin erilaisista taustoista käsin (vrt. agraari- ja teollisen yhteiskunnan sotien koskettamat iäkkäät ja 1960-luvulla nuoruutensa viettänyt kohta eläköityvä postmoderni sukupolvi). Vanhukset eivät liioin ole ainoastaan hoivan kohteita vaan aktiivisia, omista asioistaan kykenemään päättäviä erilaisia ihmisiä, joiden toimeentulo, koulutus ja toimintakyky eroavat suuresti keskenään.

Viran valmistelussa on varmistettava keinot, miten vanhusasiavaltuutettu on kiinteässä vastavuoroisessa vuoropuhelussa iäkkäiden itsensä kanssa sekä heitä edustavien järjestöjen kanssa.

Olisiko tässä vaiheessa myös hyvä käydä pohdintaa siitä kronologisesta iästä, minkä ikäisten iäkkäiden asioita vanhusasiavaltuutettu ajaa? Edustaako vanhusasiavaltuutettu esimerkiksi työkäisiä työttömiä, joiden on ikänsä vuoksi vaikea saada työpaikkaa?

Iäkkäät eivät ole vain hoivan kohde: oikeuksia on edistettävä kaikilla elämänalueilla

Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä hoivapalveluiden rinnalla vanhusasiavaltuutetun tulee seurata ja vaikuttaa iäkkäiden oikeuksien maksimaalisen toteutumisen puolesta myös muut elämän alueet kattaen. Elämänalueita ovat mm.:

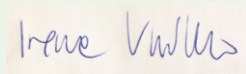
- kuluttajan oikeudet
- matkustajan oikeudet
- sähköisen asioinnin saavutettavuus ja perinteiset vaihtoehdot sille
- pankkipalvelut ja käteinen raha
- asuinympäristön ja asumisen esteettömyys
- viestinnän saavutettavuus
- iäkkäiden taloudellisen hyväksikäytön torjunta
- riittävän suuret eläkkeet
- muut mahdolliset katvealueet, joissa oikeudet eivät toteudu

Ihminen ei menetä identiteettiään jäädessään työelämästä. Ikä ei vähennä ihmisen älyä, tarvetta päättää itse omista asioistaan eikä ihmisen oikeutta saada tarvitsemiaan palveluita. Iäkkäiden tulee nauttia samanlaista yhteiskunnallista arvostusta kuin muut ikäryhmät.

Ikäismi on ikään perustuvaa ihmisen kokonaisvaltaista aliarviointia (vrt. seksismi tai rasismi). Ikäismiä ilmenee sosiaalisessa kanssakäymisessä ja sitä piilee myös yhteiskunnan palvelurakenteessa. Vanhusasiavaltuutetun tulee olla ikäismin torjunnan keulakuva.

Vanhusasiavaltuutetun olennaisen tärkeä tehtävä on vahvistaa demokratiaa edesauttamalla iäkkäitä itseään ja heidän läheisiään tunnistamaan, vaalimaan ja valvomaan omia ja läheisensä oikeuksia.

Helsinki 29.4.2020

Irene Vuorisalo
vanhusasiamies
Eläkeliitto ry
irene.vuorivalo@elakeliitto.fi
p: 040 7257 152